



دانشکده حقوق و علوم سیاسی

گروه حقوق خصوصی

پایان نامه

برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته حقوق خصوصی

عنوان :

تأثیر تغییر جنسیت بر بقای نکاح از منظر فقه و حقوق ایران

استاد راهنما :

دکتر ابوالحسن مجتهد سلیمانی

دانشجو :

شبنم همیشه بهار

تابستان ۹۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

یکی از مباحث بحث برانگیز که در دهه های اخیر بیشتر مورد توجه قرار گرفته و پیشرفت های علم پزشکی و جراحی، زمینه و امکان آن را فراهم کرده، تغییر جنسیت است. تغییر جنسیت به طور کلی دو دسته از اشخاص را دربرمی گیرد: دسته نخست افراد خنثی هستند، یعنی افرادی که به لحاظ جسمی در آلت تناسلی خود، دارای مشکل هستند؛ دسته دوم اشخاصی هستند که علی رغم سلامت جسمی به لحاظ روحی و روانی، خود را متعلق به جنس مقابل می دانند. در این نوشتار روش تحقیق به صورت بنیادی، نظری می باشد که با مراجعه به کتابخانه ها و سایت های اینترنتی، مطالب از طریق کتاب ها و مقالات معتبر حقوقی و فقهی جمع آوری گردیده است. به طور کلی ملاک تعلق تکالیف به فرد، جنسیت فعلی او می باشد و در صورتیکه فرد مذکور سابقاً ازدواج کرده باشد، به محض تحقق تغییر جنسیت، عقد نکاح سابق منفسخ می شود. در خصوص مهریه با وقوع تغییر جنسیت و در پی آن انفساخ نکاح، باید گفت ارجح اینست که مهریه تماماً به زوجه پرداخت گردد. در مورد عده نیز باید بر این باور بود که تغییر جنسیت، موجب سقوط عده (عده طلاق و عده وفات) می گردد. با تغییر جنسیت مادر به مرد، حق ولایت برای وی پدید نمی آید و تغییر جنسیت پدر به زن، موجب سقوط ولایت او بر فرزندان نخواهد گردید. متأسفانه تا کنون در کشور ما قوانین مدونی در زمینه تغییر جنسیت به تصویب نرسیده است؛ لذا پیشنهاد می گردد با تدوین قانونی جامع، وضعیت حقوقی این افراد نظام مند گردد و با تشکیل یک سازمان دولتی و قانونی، حمایت های لازم از افراد ترانس سکسوال، چه قبل و چه بعد از عمل جراحی تغییر جنسیت صورت گیرد.

واژگان کلیدی: تغییر جنسیت، عقد نکاح، مهریه، عده، ولایت، ترنس سکسوال

فهرست مطالب

ج	چکیده
د	فهرست مطالب
۱	فصل اول مقدمه
۱	بیان مسئله
۲	ضرورت و جایگاه موضوع تغییر جنسیت
۲	هدف تحقیق
۳	سؤال اصلی تحقیق
۳	سوالات فرعی تحقیق
۳	فرضیه های تحقیق
۳	الف: فرضیه اصلی
۳	ب: فرضیه های فرعی
۴	پیشینه تحقیق
۵	روش تحقیق
۵	روش و ابزار گردآوری اطلاعات
۵	ساختار تحقیق
۶	فصل دوم مفاهیم و کلیات
۷	مبحث اول: مفهوم جنس و ملاک های تعیین آن و مفهوم جنسیت
۷	گفتار اول: تعریف جنس
۸	گفتار دوم: ملاک های تعیین جنس از نظر پزشکی و روانشناسی
۸	بند اول: جنس ژنتیکی
۸	بند دوم: جنس هورمونی
۸	بند سوم: جنس ظاهری
۹	بند چهارم: جنس روانشناسانه
۹	گفتار سوم: مفهوم جنسیت

- بند اول: جنسیت در لغت ۹
- بند دوم: جنسیت از نظر فیزیولوژی ۹
- مبحث دوم: هویت، هویت جنسی، اختلال هویت جنسی ۹
- گفتار اول: هویت ۹
- گفتار دوم: هویت جنسی ۱۰
- گفتار سوم: اختلال هویت جنسی ۱۰
- بند اول: تعریف اختلال هویت جنسی ۱۰
- بند دوم: اختلال هویت جنسی در کودکان ۱۱
- بند سوم: اختلال هویت جنسی در نوجوانی و بزرگسالی ۱۱
- بند چهارم: زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی آسیب دیدگان اختلال هویت جنسی ۱۲
- مبحث سوم: میل جنسی، نقش جنسی و گرایش جنسی ۱۳
- گفتار اول: میل جنسی ۱۳
- گفتار دوم: نقش جنسی و گرایش جنسی ۱۴
- مبحث چهارم: مفهوم تغییر جنسیت ۱۵
- گفتار اول: تغییر جنسیت در اصطلاح پزشکی ۱۵
- گفتار دوم: تغییر جنسیت در اصطلاح فقهی ۱۶
- مبحث پنجم: تاریخچه تغییر جنسیت ۱۸
- گفتار اول: تغییر جنسیت در ایران ۱۹
- گفتار دوم: تغییر جنسیت در سایر کشورها ۲۱
- بند اول: تغییر جنسیت در انگلستان ۲۱
- بند دوم: تغییر جنسیت در آمریکا ۲۱
- بند سوم: تغییر جنسیت در مصر ۲۲
- مبحث ششم: دیدگاه مذاهب و ادیان به تغییر جنسیت ۲۲
- گفتار اول: مخالفان تغییر جنسیت و دلایل آنها ۲۲
- گفتار دوم: موافقان تغییر جنسیت و دلایل آنها ۲۴

- مبحث هفتم: افراد در معرض تغییر جنسیت ۲۷
- گفتار اول: افراد دوجنسه (خنثی یا هرمافرودیت) ۲۷
- بند اول: خنثی در لغت ۲۷
- بند دوم: خنثی در اصطلاح فقهی ۲۸
- الف: معنای مشهور خنثی ۲۸
- ب: معنای غیر مشهور خنثی ۲۹
- بند دوم: اقسام خنثی ۳۰
- الف: اقسام خنثی از نظر فقه اسلامی ۳۰
- ۱- خنثای مشکل ۳۰
- ۲- خنثای غیر مشکل ۳۰
- ۳- اقسام خنثای غیر مشکل ۳۱
- ب: اقسام خنثی از نظر پزشکی ۳۱
- گفتار دوم: تعریف تراجنسیتی (ترانس سکسوال) ۳۲
- مبحث هشتم: اقسام تغییر جنسیت ۳۳
- گفتار اول: تغییر جنسیت در افراد سالم ۳۳
- گفتار دوم: تغییر جنسیت در دوجنسی ها (خنثی ها) ۳۴
- گفتار سوم: تغییر جنسیت در افراد ممسوح ۳۴
- گفتار چهارم: تغییر جنسیت در تراجنسیتی ها (ناراضیان جنسی) ۳۴
- گفتار پنجم: تغییر جنسیت به منظور کشف جنسیت ۳۵
- مبحث نهم: روش های تغییر جنسیت ۳۶
- گفتار اول: روان درمانی ۳۶
- گفتار دوم: هورمون درمانی ۳۶
- بند اول: نحوه هورمون درمانی در افراد ترانس سکسوال ۳۷
- الف) هورمون درمانی در ترانس های مؤنث به مذکر: ۳۷
- ب) هورمون درمانی در ترانس های مذکر به مؤنث: ۳۸

- ج) هورمون درمانی بعد از عمل جراحی ۳۸
- گفتار سوم: عمل جراحی ۳۹
- فصل سوم تأثیر تغییر جنسیت بر بقای نکاح ۴۲
- مبحث اول: نظریات ابراز شده در خصوص اثر تغییر جنسیت بر نکاح ۴۳
- گفتار اول: نظریه انفساخ نکاح ۴۳
- گفتار دوم: نظریه بطلان نکاح ۴۴
- مبحث دوم: صور مختلف تغییر جنسیت زوجین ۴۶
- گفتار اول: تغییر جنسیت یکی از زوجین ۴۶
- بند اول: وضعیت ازدواج در تغییر جنسیت مرد به زن ۴۶
- بند دوم وضعیت ازدواج در تغییر جنسیت زن به مرد ۴۷
- گفتار دوم: تغییر جنسیت زوجین به صورت غیر همزمان ۴۷
- گفتار سوم: تغییر جنسیت زوجین به صورت همزمان ۴۷
- احتمال اول: ۴۸
- احتمال دوم: ۴۹
- مبحث سوم: تغییر جنسیت و مسئله مهریه ۵۰
- گفتار اول: تغییر جنسیت و مسئله مهریه در نکاح دائم ۵۰
- بند اول: تغییر جنسیت زوجه ۵۱
- الف) نظریه عدم لزوم پرداخت مهریه مطلقاً ۵۲
- ب) نظریه لزوم پرداخت کل مهریه مطلقاً (وجوب پرداخت تمام مهر) ۵۴
- ج) لزوم پرداخت کل مهریه در صورت نزدیکی و تنصیف آن در غیر نزدیکی ۵۶
- د) سقوط مهر بصورت مطلق در صورت عدم کسب رضایت شوهر ۵۸
- بند دوم: تغییر جنسیت زوج ۶۰
- گفتار دوم: تغییر جنسیت و مسئله مهریه در نکاح منقطع ۶۳
- مبحث چهارم: تغییر جنسیت و مسئله عده ۶۶
- گفتار اول: تغییر جنسیت زوجه و مسئله عده ۶۷

- ۶۸ گفتار دوم: تغییر جنسیت زوج و مسئله عده
- ۶۹ مبحث چهارم: تغییر جنسیت و مسئله نفقه
- ۶۹ گفتار اول: تغییر جنسیت و مسئله نفقه زوجه در عقد دائم
- ۶۹ بند اول: تبدیل مرد به زن، انحلال نکاح و سقوط نفقه
- ۷۰ بند دوم: تبدیل زن به مرد، انحلال ازدواج و سقوط نفقه
- ۷۰ گفتار دوم: تغییر جنسیت و مسئله نفقه در عقد موقت
- ۷۰ بند اول: عدم وجوب نفقه در عقد موقت
- ۷۱ بند دوم: اشتراط نفقه در عقد موقت
- ۷۱ گفتار سوم: تغییر جنسیت و مسئله نفقه فرزندان
- ۷۱ بند اول: تغییر جنسیت پدر و مسئله نفقه فرزندان
- ۷۱ احتمال اول:
- ۷۲ احتمال دوم:
- ۷۲ بند دوم: تغییر جنسیت مادر و مسئله نفقه فرزندان
- ۷۲ حالت اول: تغییر جنسیت مادر با وجود پدر یا جد پدری
- ۷۳ حالت دوم: تغییر جنسیت مادر با نبود پدر و جد پدری
- ۷۴ مبحث پنجم: تغییر جنسیت و مسئله ولایت و سرپرستی
- ۷۴ حالت اول- تغییر جنسیت مادر به مرد:
- ۷۵ حالت دوم: تغییر جنسیت پدر به زن
- ۷۷ مبحث ششم: تغییر جنسیت و مسأله ارث
- ۷۸ گفتار اول: ارث بردن فرزند تغییر جنسیت داده از والدینش
- ۸۰ گفتار دوم: ارث بردن والدین تغییر جنسیت داده از فرزند خویش
- ۸۰ احتمال اول: والدین تغییر جنسیت داده، اصلاً از فرزند خود ارث نمی‌برند.
- ۸۱ احتمال دوم: این است که والدین تغییر جنسیت داده از فرزند خود ارث می‌برند.
- ۸۴ فصل چهارم ملاحظات حقوقی، نحوه دادرسی و شناسایی جنسیت جدید
- ۸۵ مبحث اول: روند دادرسی و شناسایی جنسیت جدید

گفتار اول: ممنوعیت یا عدم ممنوعیت تغییر جنسیت بر مبنای اصول و قواعد حقوقی	۸۵
گفتار دوم: رویه قضایی کشورها و دادگاه اروپایی حقوق بشر	۸۵
گفتار سوم: سیر قانونی صدور گواهی تغییر جنسیت	۸۶
گفتار چهارم: شرایط قانونی صدور گواهی تغییر جنسیت	۸۷
مبحث دوم: شناسایی جنسیت جدید طبق قوانین	۹۱
گفتار اول: مرجع صلاحیت‌دار برای شناسایی جنسیت جدید	۹۴
گفتار دوم: صدور شناسنامه جدید پس از تغییر جنسیت	۹۶
بند اول: وضعیت شناسنامه جدید در دو جنسی ها	۹۶
بند دوم: وضعیت شناسنامه جدید در تراجنسیتی ها	۹۶
فصل پنجم نتیجه گیری و پیشنهادها	۹۸
نتیجه گیری	۹۹
پیشنهادها	۱۰۱
ضمائم	۱۰۴
استفتائات	۱۰۴
امام خمینی	۱۰۴
آیه الله سیدعلی خامنه‌ای	۱۰۵
آیه الله محمدتقی بهجت	۱۰۶
آیه الله حاج شیخ محمدعلی اراکی	۱۰۷
آیه الله ناصر مکارم شیرازی	۱۰۷
آیه الله محمد ابراهیم جنّاتی	۱۰۸
آیه الله حاج سیدعبدالکریم موسوی اردبیلی	۱۱۰
آیه الله مدنی تبریزی	۱۱۰
منابع	۱۱۲
الف) کتب	۱۱۲
فارسی:	۱۱۲

عربی : ۱۱۴

ب) مجلات و مقالات : ۱۱۵

ج) پایگاه های اینترنتی : ۱۱۶

فصل اول

مقدمه

بیان مسئله

انسان بر اساس عادت و آنچه در پیرامون او می‌گذرد دو حالت و وضعیت را در برخورد با افراد اخذ می‌نماید، یعنی هم خود و هم دیگران را یا مؤنث یا مذکر می‌پندارد و حالت سومی را تصور نمی‌نماید. البته در این بین، افرادی یافت می‌شوند که به علل مختلف فردی و اجتماعی از جمله پرورش نادرست توسط اطرافیان علی‌الخصوص والدین و نتیجتاً همانند سازی با جنس مخالف، از همان سنین کودکی به وضعیتی دچار می‌شوند که بر اثر درون فکنی رفتار جنس مخالف، دیگر از جنس فیزیولوژیکی و به دنبال آن از افکار و رفتار جنس خود راضی نبوده و بر اثر تنفر از خود، دست به دامن روانپزشکان و یا پزشکی قانونی شده و خواستار تغییر جنسیت می‌گردند. پیشرفت‌های دانش تجربی و پزشکی، امکان و بستر تغییر جنسیت را فراهم آورده و به دلیل رویکرد و اقدام افراد زیادی از زنان و مردان در چهارسوی عالم به فرایند تغییر جنسیت، اندک‌اندک این موضوع به صورت یکی از موضوعات مهم و پرچالش درآمده است. چنان‌که به دلیل گستره‌ی عوامل، رویکردها، گونه‌ها، آثار فقهی و حقوقی، برآیندهای روحی و روانی، اخلاقی و فرهنگی تغییر جنسیت، این پدیده از مسائل میان رشته‌ای سه دانش اخلاق، پزشکی و فقه و حقوق به شمار می‌رود و از همین روی محور گفت و گوی دانشمندان این سه حوزه قرار گرفته و در هر دانشی موافقان و مخالفان و پرسش‌هایی را بر تافته است.

در نوشتار حاضر برآنیم تا مسئله تاثیر تغییر جنسیت را بر نکاح به عنوان یکی از مهمترین نهاد های بشری بررسی کنیم چرا که در صورت تحقق تغییر جنسیت، آثار و احکامی در حقوق و تکالیف فرد ایجاد خواهد گردید که عمده مطالب مورد بحث در باب حقوق خانواده از جمله مسئله ی بقا یا عدم بقای ازدواج خواهد بود؛ ازین رو ضروری است استنادات حقوقی مسئله با تکیه بر قوانین موضوعه ایران خصوصاً قانون مدنی و استنادات فقهی با تکیه بر فتاوی فقه و منابع معتبر فقهی مورد تحلیل قرار گیرد.

در هر حال مسئله تغییر جنسیت از موضوعات بسیار گسترده و چند جانبه است که ارائه تحقیقی جامع در مورد تمام زوایای آن، امری دشوار به نظر می‌رسد از این رو در نوشتار پیش رو صرفاً به بررسی تاثیر این پدیده بر روی ازدواج می‌پردازیم.

ضرورت و جایگاه موضوع تغییر جنسیت

امروزه در همه کشورها افراد دگر جنس خواه (ترانس سکسوال ها) و دوجنسی یا خنثی (هرمافروdit) درصدی از جمعیت را به خود اختصاص داده اند که در میان این دو گروه از افراد، دسته دوم یعنی افراد هرمافروdit چندان پدیده ی نوظهوری محسوب نمی شوند؛ چرا که از گذشته تا کنون همواره افرادی به عنوان خنثی در جوامع بشری می زیسته اند و در روایات دینی و فقه اسلامی پیرامون وضعیت فقهی این گونه افراد تحت عنوان «خنثی» سخن گفته شده است ولیکن آنچه موضوع تغییر جنسیت را از اهمیت ویژه ای برخوردار ساخته، مسئله تغییر جنسیت در مورد افراد سالم از نظر جسمی (خنثی روانی) می باشد که در سایه ی پیشرفت علم و تکنولوژی و توسعه دانش پزشکی، امری ممکن گردیده است. متأسفانه علی رغم این که در دهه های اخیر، هزاران عمل تغییر جنسیت به وقوع پیوسته است ولیکن در کشور ما آن چنان که باید و شاید به مسائل حقوقی این افراد پرداخته نشده و این سهل انگاری به نوبه خود باعث ایجاد مشکلات متعدد اجتماعی، فرهنگی و شرعی برای این افراد و جامعه گردیده است. البته فقهای شیعه و سنی در خصوص مشروعیت یا عدم مشروعیت آن اظهار نظر نموده و مراجع تقلید معاصر (شیعه) در رساله جدید خویش موسوم به رساله «استفتائات» هریک درباره تغییر جنسیت اظهار نظر نموده اند و لیکن این کافی نبوده و شایسته است که فقها و حقوقدانان و دست اندر کاران مسائل اجتماعی و فرهنگی با شناخت دقیق و صحیح موضوع در جهت شفاف سازی مسائل فرعی و چگونگی عملکرد افراد در رابطه با مسائل مربوط به جنسیت و با در نظر گرفتن نیازها و خواسته هایی که ضرورتاً طبیعت به آنها تحمیل نموده اهتمام فوق العاده ای داشته و چارچوب حقوقی و فقهی پدیده مذکور و سایر پدیده های جدید پزشکی را روشن ساخته و با وضع قوانین مناسب در جهت بهبود وضعیت فردی و اجتماعی این افراد بکوشند.

هدف تحقیق

الف) تقویت ادبیات حقوقی: تا آنجا که بررسی ها نشان می دهد منابع محدودی به موضوع تغییر جنسیت به ویژه از بعد فقهی و حقوقی پرداخته اند لذا امید است تدوین این اثر بتواند با غنی نمودن ادبیات حقوقی در خصوص این مسئله در زدودن تحیرات فقهی و حقوقی مربوط به تاثیر

تغییر جنسیت در باب حقوق خانواده به ویژه مسئله بقا یا عدم بقای نکاح پس از وقوع این پدیده مفید و مؤثر باشد.

ب) یافتن پاسخ پرسش های مطروحه در باب این موضوع: درباره تغییر جنسیت، پرسش های فقهی و حقوقی فراوانی مطرح شده است در این تحقیق در پی آن هستیم پرسش های مطروحه در این زمینه را حدالمقدور در محدوده ی مسائل خانواده پاسخگو باشیم.

ج) معرفی پویایی فقه امامیه: یکی از اهداف تحقیق، معرفی فقه شیعه به عنوان فقهی پویا است و این که فقه شیعه به خوبی این بیماری را شناخته و متناسب با پدیده نو ظهور تغییر جنسیت، مباحث فقهی و حقوقی آن را مطرح ساخته است (گرچه تمام فروع بررسی نشده). همان طور که در تاریخچه بحث تغییر جنسیت خواهد آمد، امام خمینی (ره) نخستین فقیه و دانشمند در دنیاست که مباحث فقهی و حقوقی تغییر جنسیت را مطرح ساخته است؛ وی این مباحث را در سال ۱۳۴۲ خورشیدی و در جلد دوم تحریر الوسیله به رشته تحریر درآورده است.

سؤال اصلی تحقیق

تأثیر تغییر جنسیت بر بقای نکاح به چه صورت می باشد؟

سؤالات فرعی تحقیق

۱- هرگاه زوجه پس از ازدواج تغییر جنسیت دهد، آیا حق مطالبه مهریه را دارد؟ نیز در صورت

تغییر جنسیت مرد آیا وی موظف به دادن مهریه به زوجه خود می باشد؟

۲- وضعیت نفقه پس از تغییر جنسیت به چه صورت می باشد؟

۳- پس از تغییر جنسیت آیا نگه داری عده الزامی است؟

فرضیه های تحقیق

الف: فرضیه اصلی

چنانچه یکی از زوجین یا هر دو تغییر جنسیت دهند، ازدواج (اعم از دائم یا موقت) منفسخ می شود.

ب: فرضیه های فرعی

۱- چنانچه تغییر جنسیت پس از مباشرت میان زوجین صورت گرفته باشد؛ زوجه مستحق تمامی مهر می باشد و در صورت عدم وقوع نزدیکی تا زمان تغییر جنسیت، زوج فقط موظف به پرداخت نیمی از مهر می باشد.

۲- از آنجا که با تغییر جنسیت عقد نکاح منتفی می گردد، پرداخت نفقه به دلیل انتفای موضوع، منتفی می گردد.

۳- با تغییر جنسیت، فرد تغییر جنسیت داده الزامی به نگه داشتن عده ندارد.

پیشینه تحقیق

- رویکرد پزشکی: منظور از آن این است که عمل جراحی تغییر جنسیت برای اولین بار چه زمان و در کجا اتفاق افتاده است.

- رویکرد فقهی و حقوقی: منظور آن است که اولین مباحث فقهی و حقوقی مربوط به این مسئله در چه زمانی و از سوی چه کسانی مطرح گردیده است.

رویکرد پزشکی تغییر جنسیت در مباحث آینده و در بخش کلیات خواهد آمد؛ آنچه در اینجا مطرح می شود پیشینه فقهی و حقوقی تغییر جنسیت است.

قبل از امکان انجام عمل های تغییر و تعیین جنسیت، مسائل فقهی مربوط به افراد دچار اختلالات جنسیتی تنها از بعد فیزیکی با عنوان «خنثی» در ابواب مختلف فقهی به خصوص کتاب ارث مورد بررسی قرار می گرفت.

در میان فقهای معاصر اولین فقیهی که در این زمینه مسائلی را بیان داشته است، بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، امام خمینی است که حدود سال ۱۳۴۲ شمسی احکام تغییر جنسیت را در جلد دوم تحریر الوسیله به رشته تحریر درآورده است و با تبدیل شدن این مسئله به عنوان یک مسئله اجتماعی، نظر فقهای دیگر را نیز به خود جلب نمود.

متأسفانه در حقوق جهانی (حتی کنوانسیون های بین المللی) و حقوق موضوعه کشور ما قوانین خاصی برای این اشخاص وجود ندارد و در حال حاضر صرفاً برخی کشورها (نظیر آلمان و ترکیه) در این خصوص قوانین مصوب دارند که شرایطی را برای تغییر جنسیت وضع نموده اند.

روش تحقیق

تحقیق مزبور تحقیقی است بنیادی- نظری و روش کار برای تهیه آن به صورت کتابخانه ای و با مراجعه به کتابخانه های معتبر و استفاده از مقاله ها و مجلات، سیستم های اطلاع رسانی اینترنتی، مطبوعات و سایر منابع موجود می باشد.

روش و ابزار گردآوری اطلاعات

با مراجعه به کتابخانه های گوناگون و سایت های معتبر و دسترسی به منابع اولیه، مطالب آن در گام اول فیش برداری شده است که با اتمام کار فیش برداری، فیش های جمع آوری شده در قالب فصول و بخش های مختلف مرتب گردیده و به یاری خداوند متعال و در سایه لطف استاد راهنما مباحث آن تدوین گردیده است.

ساختار تحقیق

فصل اول: مقدمه

فصل دوم: مفاهیم و کلیات

فصل سوم: تأثیر تغییر جنسیت بر بقای نکاح

فصل چهارم: ملاحظات حقوقی و نحوه دادرسی و شناسایی جنسیت جدید

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها

فصل دوم

مفاهیم و کلیات

مبحث اول: مفهوم جنس و ملاک های تعیین آن و مفهوم جنسیت

جنس و جنسیت از واژه هایی هستند که به ویژه در مباحث عمومی مردان یا زنان بسیار از آنها استفاده می شود؛ قرابت لفظی این دو در زبان فارسی موجب شده است که در گفت و گوهای عمومی، به اشتباه به جای یکدیگر به کار روند این در حالی است که این دو واژه، نزد کارشناسان، معانی کاملاً متفاوتی داشته و بالتبع آثار متمایزی را دارا می باشند. در مباحث ذیل با بیان مفهوم هر یک از این دو واژه، وجه تمایز آنان نیز مشخص و نتیجتاً اختلالات مربوط به جنس و جنسیت و این که کدام دسته از آنان منجر به تغییر جنسیت می شود روشن خواهد گردید.

گفتار اول: تعریف جنس

در فرهنگ لغت^۱ جنس^۲ را به معنای نری و مادگی معنا کرده اند که به اقسام زیر تقسیم می

شود:

الف) جنس مذکر the masculine gender

ب) جنس مؤنث the feminine gender

ج) جنس مشترک the common gender

همچنین جنس در فرهنگ لغت عربی^۳ اینگونه تعریف شده است:

«الجنس جمعه اجناس، ماهیه تعم انواعا متعدده كالحيوانيه في الانسان و الفرس. كل ضرب

من الشئ، فالابل مثلا جنس من البهائم.»

جنس که جمع آن اجناس است عبارت از ماهیتی است که انواع متعددی را شامل می شود،

مثلا حیوانیت به عنوان یک جنس، شامل انسان و اسب می شود. نیز جنس عبارت است از: هر

نوعی از یک شیء. پس شتر مثلا جنسی از حیوانات است. در فرهنگ لغت فارسی نیز همین معنا

برای جنس بیان گردیده است.^۴

—معین، محمد، ۱۳۷۱ فرهنگ فارسی، تهران، امیر کبیر، جلد ۱، ذیل شماره ۱۲۴۶.

^۲ Gender.

—معلوف، لوئیس، ۱۳۶۷، المنجد فی اللغة، قم، اسماعیلیان، ص ۱۰۵.

—عمید، حسن، ۱۳۶۴، فرهنگ فارسی عمید، تهران، امیر کبیر، ص ۴۷۲.

گفتار دوم: ملاک های تعیین جنس از نظر پزشکی و روانشناسی

با توجه به عدم ارائه تعریفی از مرد و زن در قانون مدنی، می توان ملاک ها و معیار هایی که پزشکان و روانشناسان برای تعیین جنس آدمی برشمرده اند را در خصوص انواع جنس بیان نمود:

بند اول: جنس ژنتیکی

این ملاک در تعیین جنس، به صورت وجود دو کروموزوم X در نزد زنان و یک کروموزوم X و یک کروموزوم Y نزد مردان می باشد که به طور موازی در هسته سلول های جنسی آنها قرار دارد. با این حساب، شخصی که دو کروموزوم مشابه X در سلول های جنسی وی یافت شوند، مؤنث و کسی که در این نوع از سلول های بدنش کروموزوم های نا همگون X و Y داشت، مذکر می باشد. علی الظاهر پزشکان با نمونه برداری از بزاق دهان می توانند این نوع جنس را تشخیص دهند.^۱

بند دوم: جنس هورمونال

ملاک در تعیین این نوع جنس، نوع هورمونی است که از غده های مربوطه در بدن فرد مترشح می شود. این هورمون ها که نوع آنها در زن و مرد متفاوت است و مولد صفات ثانویه جنسی هستند، تعیین کننده جنس آدمی می باشند.^۲

بند سوم: جنس ظاهری

ملاک بعدی در تعیین نوع جنس، ظاهر و بدن انسان است. در این نوع جنس که جنس آناتومیک نیز نامیده می شود، اعضای ظاهری بدن ملاک قرار می گیرد و به اصطلاح صفات اولیه جنسی با ایجاد ارگان های جنسی زنانه در نزد زنان و ارگان های جنسی مردانه در نزد مردان محقق می شود.^۳

۱- دیانی، عبدالرسول، حقوق اخلاق پزشکی و اصلاح جنسیت، شماره ۲۹، سال پنجم، آذر و دی ۱۳۸۰، ص ۴.

۲- همان

۳- همان

بند چهارم: جنس روانشناسانه

بالآخره جنس چهارمی هم اخیراً مورد توجه قرار گرفته است که جنس روانشناسانه نامیده می شود.

بدین معنی که شخص، جدای همه ی ملاک های برشمرده شده فوق، روحا خود را متعلق به به جنس خاصی بداند؛ مثلاً اگر خود را مرد پندارد، ویژگی ها و خصوصیات مردانه از خود بروز دهد و با صفات و ویژگی های روانی مختص مردان، خود را از زنان ممتاز می سازد.^۱

گفتار سوم: مفهوم جنسیت

بند اول: جنسیت در لغت

حالت و کیفیت جنس، رجولیت یا انوثیت افراد را در زبان فارسی جنسیت می گویند.^۲

بند دوم: جنسیت از نظر فیزیولوژی

جنسیت به الگوی خصوصیات زیستی، کروموزوم ها، دستگاه تناسلی داخلی، دستگاه تناسلی خارجی، ترکیب هورمونی، غدد جنسی و خصوصیات جنسی ثانویه شخص، اطلاق می شود. در رشد طبیعی، این خصوصیات الگوی منسجم به وجود می آورند بطوریکه شخص در مورد جنسیت خود تردیدی ندارد.^۳

مبحث دوم: هویت، هویت جنسی، اختلال هویت جنسی

گفتار اول: هویت

هویت^۴ در فرهنگ عمید، حقیقت شیء یا شخص که مشتمل بر صفات جوهری او باشد معنا شده است. هویت در لغت به معنی شخصیت، ذات هستی و وجود منسوب به هو می باشد.^۵ در

همان^۱

دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷ لغت نامه، تهران، دانشگاه تهران، ج ۵، ذیل شماره ۷۸۷۶.^۲

سادوک، بنیامین جیمز، ۱۳۸۵ خلاصه روانپزشکی علوم رفتاری، ترجمه حسن رفیعی، تهران، نشر طبیب، ص ۲۳۸.^۳

۴- identity.

عمید، حسن، ۱۳۶۴، فرهنگ فارسی عمید، ذیل شماره ۵۰۷.^۵